

УДК 347.77:004.738.5

Токарева Віра Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО У ЦИФРОВУ ДОБУ

Постановка проблеми. Інформація, знання та культура є ключовими факторами людської свободи та розвитку особистості. Тому зрушення, які відбуваються через зміни способів виникнення та розповсюдження інформації через Інтернет, мають значення та глибокий характер [1].

У минулому технології неодноразово ставили виклик способам культурного виробництва, економічним аспектам та існуючим правовим рамкам. Нові виникаючі технології зустрічаються з неготовністю до змін існуючих відносин, водночас стають рушійним двигуном для їх подальших перетворень та розвитку. З появою цифрових технологій та Інтернету, за останні 20 років, виробництво, поширення, доступ і використання об'єктів культурної спадщини змінилося, що призвело до істотних перетворень у соціальних, правових та економічних сферах життя.

Ключовим моментом участі громадян в демократичному функціонуванні суспільства, є культурна спадщина і доступ до знань, які є важливим джерелом економічного розвитку. У зв'язку з чим, даними трансформаціями необхідно скористатися для розширення загального доступу до культурних об'єктів та поліпшення умов для творчості і статусу творців, авторів та художників.

Можливість йти в ногу з сучасними технологічними перетвореннями повинно послужити як соціальному, так і економічному розвитку відповідно до ст. 27 п. п. 1, 2 Всесвітньої декларації прав людини, в якій зазначено, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його досягненнями, та кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких він є.

Наразі, перед законотворцями постають завдання не із захисту старих бізнес-моделей або по-

шуку на їх основі нових, а в адаптації їх до нових умов цифрової епохи і забезпечення належного дотримання правових норм, для того, щоб творці отримували найкращу винагороду й визнання.

Стан дослідження теми. Значення та роль творчості в умовах цифрових технологій та Інтернету у сучасній літературі неодноразово зазначалось, у працях Йохай Бенклера, Клейтон Кристенсена, Бена Уолмсли та інших, разом з цим не ставало предметом дослідження вітчизняних вчених.

Виклад основного матеріалу. В XXI сторіччі перед авторським правом постали нові задачі, викликані появою нових інформаційних технологій і породжених ними новими об'єктами інтелектуальної діяльності в Інтернет середовищі. Ці завдання не можуть бути врегульовані правовою моделлю традиційного авторського права промислової епохи, яка зародилася кілька сторіч тому, та вимагають нових правових концепцій, розроблених з урахуванням змінених реальностей.

Вітчизняне авторське право дотримується єдиних загальносвітових принципів його визначення та захисту, що склалися протягом ХХ сторіччя. В цьому відношенні континентальне право максимально наближене до англосаксонського, прямо запозичує всі новітні ініціативи у економіки США, найбільшій постіндустріальній та безпосередньо заснованій на праві інтелектуальної власності. Україна яка відноситься до континентальної правової сім'ї та частково взявши за зразок в 90-х роках західноєвропейську, та американську модель суспільного розвитку, прийняла західну теорію авторського права без істотних змін. Участь України в міжнародних конвенціях з авторського права, об'єктивно обмежує свободу самостійного творчого визначення в цій області [1].

Як і в більшості країн, авторське право в Україні неохоче виділяє Інтернет як відокремлену сферу застосування, тяжіючи або зовсім до ігнорування його специфіки, або до зрівнювання з інши-

ми технічними засобами поширення інформації. Подекуди це є доречним, оскільки право неможливо істотно диференціювати за галузями технічного застосування, однак інформаційний простір Інтернету настільки відрізняється від усього, що людство знало досі, що зовсім не враховувати його специфіку невірно. Слід не ігнорувати існування Інтернету, не порівнювати з існуючими формами поширення інформації, а визначити правила, які б не стримували штучно прогрес [2].

Судова практика в Україні щодо захисту авторських прав в Інтернеті в цілому не розвинена на належному рівні, що викликано багаторічним ігноруванням з боку закону цієї частини суспільних відносин. Закон традиційно залишав без визначення виникаючі колізії, відносячи їх до сфери дії моралі та звичаю, які тяжіють до примату прав на отримання та розповсюдження інформації про приватно-правові, комерційні інтереси окремих осіб. Право відбувається з визнання інтересів розвитку суспільства вище приватних. Таким чином, Інтернет, створений технічно в якості загальнолюдської області вільного інтелектуального співробітництва, закріплюється в цій якості та моралі. Будь-які правові конфлікти в цьому полі традиційно регулюються в позасудовому порядку, побудованому на визнанні права автора на результати своєї праці та необхідності припинення будь-якого його використання третьою особою за вимогою правоволодільця.

Тож, привертає інтерес розгляд правового регулювання авторського права у цифрову добу саме у США.

Висувається точка зору, що у сутність авторського права закладено парадокс, спрямований на сприяння створенню та поширенню творів шляхом штучного обмеження доступу до них і створення монополії, яка надана автору державою.

Режим захисту авторських прав виправдав свою мету, коли творчі результати були розміщені на вінілових дисках, целулоїдній плівці та папері, а монопольні права надані авторам та правоволодільцям. Якщо раніше копіювання або спільне використання, відбувалося в фіксованих географічних районах і суттєво не впливало на продажі, то з появою цифрових технологій та Інтернету, копіювання та спільне використання стало легким та дешевим, а забезпечення охорони та захисту авторських прав стало доволі складнішим. Монопольні права, надані авторським правом стали цінними для культурної творчості. Замість обов'язкового розширення знань та стимулювання конкуренції в епоху цифрових технологій, авторське право, наразі, стає штучним утримувачем розповсюдження результатів творчості.

У 1984 році Стюарт Бранд продемонстрував парадокс, зазначивши, що з одного боку, інформація тяжіє до удорожчання, через її цінність, а правильна інформація у вірному місці здатна змінити життя. Водночас, інформація прагне знаходитися у вільному доступі, тому що її актуальність зі спливом часу пристосовується та втрачається, а витрати на її отримання зменшуються. Так, існує змагання двох протилежних тенденцій [3].

Поширення Інтернету посилило дію цього парадоксу, оскільки цифрові технології допомагають створювати нові ринки збуту, а власники контенту бажать контролювати і отримувати вигоду з винайденного використання своїх продуктів та творів. Наприклад, в 1980-х роках голлівудські студії запекло боролися проти поширення введення відеоманітофонів вважаючи їх смертельною загрозою, а зазнавши поразки в Верховному суді США, продаж відеокасет стала їх основним джерелом доходу.

Так, індустрія контенту прагне максимально проконтролювати допоміжні ринки і потенційні варіанти використання творів захищених авторським правом. Кіностудії та звукозаписуючі компанії використовують «географічне кодування» на DVD і компакт-дисках, щоб недопустити використання на електронному обладнанні на інших континентах та щоб не допустити повторний продаж на іншій території. З урахуванням даного, можна відзначити, що управління цифровими правами є аналогічною спробою перешкодити користувачам копіювати або використовувати твори несанкціонованими способами.

Крім технологічних замків, кіно та звукозаписуюча індустрія, зокрема, розширює свій контроль над ринками збуту DVD та компакт-дисків, домагаючись більшої державної охорони та захисту творів.

Так, Конгрес США прийняв в 1998 році Закон про продовження терміну охорони авторських прав (Copyright Term Extension Act, скорочено СТЕА), також відомий як закон про продовження терміну охорони авторських прав імені Сонні Боно або, іронічно, закон захисту Міккі Мауса, збільшив захист строк для робіт охоронюваних авторським правом, на двадцять років для десятки тисяч творів створених у 1920-30-х роках, включаючи героїв Уолта Діснея, які мали стати суспільним надбанням зі спливом строку охорони у 1998 році. Цей закон практично «заморозив» дату просування суспільного надбання в США для робіт, захищених законами про авторське право[4]. Безоплатне розкриття матеріалів та напрацювань авторів у сфері авторського права, обумовлено тим, що ретроактивне подовження захисту авторських прав вже не в змозі стимулювати померлих творців до створення но-

вих творів (як Роберт Фрост, Уолт Дісней, Джордж Гершвін і т. д.). Проте, у зв'язку з продовженням дії захисту авторських прав на твори, кіностудії заявили, що у них відсутній сенс продовжувати зберігати старі кінотвори поки вони не стали суспільним надбанням та захищені авторським правом [5].

Історичне становлення права інтелектуальної власності дає розуміння його сучасної проблематики – колізії юридичних інтересів, що знаходять паралелі з минулим. Так, у Великобританії в 1735 році один з учасників громадських слухань з правових питань строку дії виключних прав, протестуючий проти лобювання книготорговцями продовження терміну дії авторських прав, писав, що він не бачить причин, які могли би стримувати в майбутньому від продовження строку знову та знову. Таким чином виникає вічна монополія, яка є перешкодою торгівлі, освіті, збиткам авторам та фінансовим тягарем суспільству – та це все для збагачення книготорговців [6].

Підтвердженням є авторське право 1990-х років яке розширило захист об'єктів інтелектуальної власності компаній прийняттям законів про товарні знаки, обмеживши використання товарних знаків і логотипів, що, було обумовлено витратами компаній на маркетинг і створення репутації бренду. Проте, критики стверджують, що підтримуючи цінність товарних знаків, законодавство пригнічує пародію та інакомислення.

На міжнародному рівні індустрія контенту активізувала зусилля для отримання повноважень для примусового переслідування за несанкціоноване копіювання творів, захищених авторським правом, обумовивши, масштабним копіюванням в комерційних цілях та піратством. Водночас, розуміючи під піратством окремі випадки приватного копіювання, музичні ремікси та відео-мешап, які за твердженням споживачів, має розглядатися як добросовісне використання.

Наразі законодавство про авторське право стало ареною соціальних та політичних конфліктів в перебігу останніх років, що пов'язано із сутичками між компаніями за конкурентні переваги в галузі авторського права та питанням щодо правових засад, які слід застосовувати для просування творчості в умовах цифрових технологій.

Інтернет користувачі, вчені, програмісти, художники критикують розширення дії законодавства про авторське право і його застосування для обмеження основних прав та свобод. Деякі галузі, зі свого боку (за винятком великих Інтернет компаній, таких як Google), схильні розглядати захист авторських прав як необхідну умови підтримки розвитку творчості.

Так, Акт Про авторське право у цифрову добу (DMCA, Digital Millennium Copyright Act), [7] покликаний врегулювати авторське права в Інтернеті в США який підвищує відповідальність за порушення авторських прав в Інтернеті, захищаючи постачальників, хостерів та інших суб'єктів від відповідальності за дії користувачів.

Критики посилення захисту авторського права розглядають закон як перешкоду правам споживачів, розвитку інновацій, конкуренції та культурної свободи.

Водночас розвиток цифрових технологій та збільшення ролі рядових громадян у створенні творчих об'єктів впливають на функціонування ринків засобів масової інформації та в певній мірі на роль яку має відігравати законодавства про авторське право. Якщо медіа-індустрії 20-го сторіччя розглядала людей як пасивну аудиторію, головна роль якої полягала у споживанні результатів творчості професіоналів та придбанні цих результатів, розповсюдження цифрових технологій дозволило простим людям стати плідними незалежними творцями в Інтернеті. За висловом Джей Розена, колишні споживачі стали блоггерами, музикантами, художниками, творцями реміксів, продюсерами відео, кураторами веб-сайтів, хакерами, академічними співробітниками та іншим. Звичайні люди стали створювати, копіювати, змінювати та ділитися своїми творами з суспільством у всесвітніх масштабах, без звернення до комерційних посередників контенту, як видавці або звукозаписуючі компанії.

Тож, ще двадцять років тому творчість звичайних громадян не була настільки всеохоплюючою. Правила про виняткові права на виробництво копій були спрямовані на комерційні структури, які мали кошти на друк книг або пластинок. Пересічні громадяни, бажаючи переписати вірш і відправити його коханій, або скопіювати пластинку на касету та подарувати другу, могли вільно це здійснювати без побоювання про порушення авторських прав, а використання творів без мети отримання доходу не тягло небезпеку наразитися на покарання.

Сьогодні авторське право розвивається до ступеня, що накладає обмеження на діяльність, яка стала звичайною для значної кількості людей. Так якщо розвиток інформаційних технологій надав можливість звичайним людям користуватися та ділитися результатами творчості, то законодавство про авторське право просунулося в прямо протилежному напрямку, намагаючись врегулювати ці відносини. Тож, цілком природним, є поява точок зору про необхідність повернення авторського права до його витоків та прояснення, його дійсної задачі регулювання копіювання лише з комерційною метою [8].

Прояви та вираження творчості в Інтернеті можна розділити умовно на два етапи.

Перший етап творчості в Інтернеті переважно складався з особистих проєктів, та подекуди з'явилися комерційні проєкти, та не значна кількість проєктів, заснованих на співпраці і соціальній взаємодії.

Новітнє покоління веб-творчості та культури в Інтернеті, з'явилося приблизно у 2000 році та яке ми наразі спостерігаємо, називається Web 2.0. Даний етап характеризується перенесенням суб'єктного складу авторського права в Інтернеті від індивідуальної творчості, або чітко визначеної групи співавторів до невизначеного числа співавторів, відкритого щоденного вступу до нього нових учасників, і виходу старих. У традиційному авторському праві подібні моделі неможливі, і тим не менш, вони – саме те, що просуває вперед авторське право та відносини в Інтернеті. Відповідно змінився і об'єктний склад: якщо раніше кожен об'єкт мав певного автора і був наділений ознаками твори індивідуальної праці (і, в першу чергу, обмежений ними – в даному застосуванні роль тимчасових витрат, кругозору автора і його професійних навичок неминуче позначається на об'єкті) – то тепер об'єкти все частіше виступають результатом спільної інтелектуальної творчості значної кількості різних авторів, при якому в них поєднуються різні спеціалізації, рідко поєднуються в одному автора (праця програмістів, верстальників, арт-директорів, фахівців з ергономіки інтерфейсів, копірайтерів, ілюстраторів, фотографів, фахівців з підвищення відвідуваності; і будь-яких інших професій, обсяг яких обмежений лише тематикою даного спільного проєкту) і, отже, неможливі раніше, коли не існувало технічної можливості подібного відкритого множинного співавторства [2].

Зростання самоорганізованої спільноти, що може управляти своїми власними «частками» контенту створює серйозні проблеми для системи виробництва, заснованої на винятковій власності та контролі, в якій самоорганізоване співтовариство людей управляє доступом, використанням і розподілом ресурсів без грошей, юридичних контрактів та інших ресурсів властивих ринку. Такі платформи, як Wikipedia, соціальні мережі та програмне забезпечення з відкритим вхідним кодом, привертають увагу людей та відволікають їх від комерційних платформ, таким чином зменшуючи аудиторію та знижуючи вартість реклами. Подібні платформи створюють культурні простори, в яких можуть створюватися об'єкти, які є не товарними, але привертають значні увагу, інтерес та веб-трафік, а з тим конкурують з комерційними медіа.

Система спільного володіння або «часток» при якій власники звертаються до он-лайн майданчиків, щоб капіталізувати невикористану частину належного їм майна, а споживачі обирають оренду необхідного їм майна, ніж купівлю, у приватних осіб або компаній, що отримала назву sharing есопому або «часткової економіки»[9]. Так, наприклад, при необхідності повісити нову полку, замість того щоб бігти в магазин за дрилем, слід звернутися до SnapGoods і взяти її на кілька годин в оренду.

Виникнення таких нових моделей виробництва і поширення контенту призвели до політичного та правового конфлікту в сферах телекомунікації, конфіденційності, захисту прав споживачів, антимонопольного законодавства та авторського права, яке є наріжним каменем конфлікту.

Незважаючи на тиск з боку цифрових ЗМІ, законодавство про авторське право не може піддатися радикальній трансформації найближчим часом через те, що існуючі бізнес-моделі в різних галузях мистецтва і розваг залежать від захисту авторських прав. Водночас, соціальні практики і норми породжені появою Інтернету та цифровими технологіями, також вже не можна призупинити. Можливість створення персонального контенту користувачами, набравши популярність, призводить до появи нових бізнес-моделей, які опираються на доступні для всіх «відкриті платформи».

Саме «відкриті платформи» та поширення Інтернету призвели до підриву існуючих підвалин та викликали політичну та соціальну боротьбу щодо положень законодавства про авторське право. По суті, Інтернет представляє собою інфраструктуру, яка сприяє розподілу і спільному використанню інноваційної інформації наданої за нижчою вартістю, ніж традиційні ЗМІ.

Так, телебачення і радіомовлення вимагає значного обсягу централізованого капіталу, корпоративного управління і професійного контролю, успіх якого залежить від поширення обмеженої кількості варіантів контенту для великої недиференційованої аудиторії. Постачальники контенту вважаються основним джерелом спеціальних знань, мають великий культурний вплив, у порівнянні із неорганізованими споживачами, вони визначають, які варіанти контенту будуть запропоновані [5].

Інтернет порушив централізований апарат засобів масової інформації, дозволивши роз'єднаним, розрізненим індивідуумам творити, співпрацювати і визначати власний контент, через блоги, списки розсилок, спільні архіви, мережеві енциклопедії як Wikipedia, соціальні мережі, засновані на дусі взаємної поваги мережеві спільноти. Користувачі Інтернету контролюють власне творче

та культурне виробництво, більша частина якого генерується і поширюється за межами ринку, поза готівкових коштів, контрактів або корпоративних структур.

Висновок. Враховуючи викладене можна зазначити, що де від початку соціальним простором були міські площі, парки, зали асамблей, місця для масових зібрань, – місця, де формувався соціаль-

ний дискурс, тепер електронні медіа визначають новий масштаб людських дій та соціальних відносин. Цей процес є не новим та триває з моменту впровадження телекомунікації, радіо і телебачення, та інших нових комунікаційних технологій. В свою чергу, форми контролю над публічним урбаністичним простором за допомогою авторського права потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бенклер Й. Богатство сетей: как социальное производство меняет рынок и свободу. – Режим доступа: <http://www.uspex.ukr/kniga-yohay-benkler-bogatstvo-setey/>
2. Авторское право в интернете (февраль – май 2011). – Режим доступа: indians.ru/tmp/copyright-in-the-internet.pdf
3. Икона Эпохи: Стюарт Бранд. – Режим доступа: <http://www.lookatme.ru/mag/people/icon/196575-ikona-epohi-styuart-brend>
4. Copyright Term Extension Act. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Copyright_Term_Extension_Act
5. Key Issues in the Arts and Entertainment Industry, edited by Ben Walmsley (Oxford, England: Goodfellows Publishers Ltd., 2011).
6. Rimmer Matthew. Digital copyright and the consumer revolution: hands off my iPod. 2007. Edward Elgar Publishing. pp. 27. ISBN 9781845429485.
7. Digital Millennium Copyright Act. – Режим доступа: http://en.wikisource.org/wiki/Digital_Millennium_Copyright_Act
8. Творчество и авторское право в цифровую эпоху. Совместное заявление объединённой группы Партии зелёных и Европейского свободного альянса в Европарламенте. – Режим доступа: http://www.webpublishers.ru/?page_id=138
9. Давай расшарим это: как sharing economy захватывает мир. – Режим доступа: <https://rb.ru/opinion/sharing-economy/>

Токарева Віра Олександрівна

АВТОРСЬКЕ ПРАВО У ЦИФРОВУ ДОБУ

У статті розглянуто зрушення, які відбуваються через зміни способів виникнення та розповсюдження інформації через Інтернет. Досліджено, що минулому технології неодноразово ставили виклик способам культурного виробництва, економічним аспектам та існуючим правовим рамкам. Встановлено, що нові виникаючі технології зустрічаються з неготовністю до змін існуючих відносин, водночас стають рушійним двигуном для їх подальших перетворень та розвитку. Проаналізовано окремі аспекти ролі авторського права в епоху цифрових технологій.

Ключові слова: права інтелектуальної власності, авторське право, дольова економіка, Вікіпедія.

Токарева Вера Александровна

АВТОРСКОЕ ПРАВО В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

В статье рассмотрены возникающие изменения способов возникновения и распространения информации через Интернет. Доказано, что в прошлом технологии неоднократно ставили вызов способам культурного производства, экономическим аспектам и существующим правовым рамкам. Установлено, что новые технологии встречаются с неготовностью к изменениям существующих отношений, но одновременно становятся движущим фактором для дальнейших преобразований и изменений. Проанализированы отдельные аспекты роли авторского права в эпоху цифровых технологий.

Ключевые слова: права интеллектуальной собственности, авторское право, долевая экономика, Википедия.

Tokareva Vira Olexandrivna

COPYRIGHT IN THE DIGITAL AGE

The article analyzes changes in the way information is generated and disseminated via the Internet. It has been proven that technology has repeatedly challenged the methods of cultural production, economic aspects and the existing legal framework in the past. It is established that new technologies meet with unavailability to changes in existing relations, but it is a driving factor for further changes and changes. Aspects of the role of copyright in the digital age are analyzed.

Keywords: intellectual property rights, copyright, sharing economy, Wikipedia.